

PEDAGOGIK TA'SIR KO'RSATISH – KOMMUNIKATIV QOBILIYATINING ASOSIY USULI SIFATIDA

Soatova Rayxona Sadridin qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti

Pedagogika yo'nalishi talabasi

rayhonasoatova@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada pedagogik ta'sir ko'rsatishning kommunikativ qobiliyat bilan uzviy bog'liqligi, o'qituvchining muloqotdagi roli, samarali ta'sir vositalari ilmiy tahlil qilinadi va tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Pedagogik ta'sir, kommunikativ qobiliyat, o'qituvchi, muloqot, kompetensiya, ta'lim samaradorligi, verbal vosita.

Annotation: This article provides a scientific analysis of the intrinsic relationship between pedagogical influence and communicative competence, highlights the teacher's role in educational interaction, and offers practical recommendations for enhancing effective pedagogical impact.

Keywords: Pedagogical influence, communicative competence, teacher, interaction, competence, educational effectiveness, verbal tools.

Аннотация: В статье представлен научный анализ взаимосвязи между педагогическим воздействием и коммуникативной компетентностью, раскрыта роль учителя во взаимодействии с учащимися, а также даны практические рекомендации по повышению эффективности педагогического влияния.

Ключевые слова: Педагогическое воздействие, коммуникативная компетентность, учитель, взаимодействие, компетенция, эффективность образования, вербальные средства.

Zamonaviy ta'lim jarayoni o'qituvchidan nafaqat puxta bilim, balki yuqori darajadagi ijtimoiy-psixologik tayyorgarlikni ham talab qiladi. Ayniqsa, inson shaxsiga chuqur ta'sir ko'rsatish, uni ijtimoiy muhitga tayyorlash, mustaqil fikrlashga

undash kabi murakkab pedagogik vazifalar – o‘qituvchining samarali pedagogik ta’siri orqali amalga oshadi. Ta’sir ko‘rsatish esa o‘z-o‘zidan yuzaga kelmaydi; bu – puxta shakllangan kommunikativ qobiliyatga, empatiyaga, madaniy muloqotga asoslangan ongli jarayondir. Pedagogik ta’sir ko‘rsatishning negizida o‘qituvchi bilan o‘quvchi o‘rtasidagi muloqot turli ko‘rinishlarda – didaktik suhbat, bahs-munozara, rag‘batlantirish, emotsional yondashuv kabi shakllarda ifodalanadi. Aynan shu jarayonda o‘qituvchining shaxsiy fazilatlari, nutq madaniyati, hissiy-intellektual darajasi va ijtimoiy faolligi yetakchi o‘rin tutadi.

Bugungi globallashtirish sharoitida pedagogik faoliyatda kommunikatsiya – yagona vosita emas, balki ta’sirchanlikning bosh mezoniga aylanmoqda. Shu bois, pedagogik ta’sir va kommunikativ kompetensiya o‘rtasidagi uzviy aloqani o‘rganish, ularni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish va amaliy yondashuvlar asosida tadqiq etish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Pedagogik ta’sir ko‘rsatish – tarbiyalanuvchiga ongli intizom va mustaqil fikr yuritish ko‘nikmalarini hosil qilish, tarbiyani ma’lum bir maqsadga muvofiq takomillashtirish uchun shaxsga muntazam va tizimli ta’sir ko‘rsatish, jamiyatning ijtimoiy-tarixiy tajribalariga yondashib shaxsni har tomonlama kamol toptirish, uning xulq-atvori va dunyoqarashini takomillashtirish, yosh avlodni muayyan maqsad asosida shakllantirishga yo‘naltirilgan faoliyat jarayonidir.¹

Pedagogik ta’sir – bu o‘qituvchi bilan o‘quvchi o‘rtasidagi didaktik, tarbiyaviy va shaxsiy o‘zaro munosabatlar tizimida yuzaga keladigan murakkab ijtimoiy-psixologik hodisadir. Bu hodisa o‘z mohiyatiga ko‘ra biryoqlama buyruq yoki ma’lumot uzatish emas, balki shaxslararo muloqot, hamkorlik, o‘zaro tushunish va ruhiy rezonansga asoslangan jarayondir. Ta’sir ko‘rsatish deganda nafaqat bilim berish, balki o‘quvchining fikrlashi, axloqiy qarashlari, qadriyatlari va ijtimoiy pozitsiyasiga ongli tarzda ta’sir etish tushuniladi. Pedagogik ta’sirning nazariy poydevori maktabgacha ta’limdan tortib oliy ta’limgacha bo‘lgan barcha bosqichlarda o‘qituvchi shaxsi orqali ifodalanadi. U V.A.Suxomlinskiy, Sh.Amonov, Y.A.Komenskiy, I.Pestalotsi kabi

¹ A.Xoliqov. Pedagogik mahorat. – Toshkent.: 2011

mashhur pedagoglarning qarashlarida chuqur tahlil etilgan. Ularning fikriga ko'ra, haqiqiy pedagogik ta'sir faqatgina axborot uzatish orqali emas, balki o'qituvchining shaxsiy namunasi, muloqoti va ruhiy holati orqali amalga oshadi. Bu jarayonda kommunikatsiya – asosiy vosita hisoblanadi. O'qituvchi o'zining pedagogik maqsadiga kommunikativ vositalar orqali erishadi. Muloqot esa faqat nutq bilan emas, balki tana tili, ohang, intonatsiya, pauza, ko'z qarashi kabi ko'plab noverbal omillar bilan boyitilgan bo'ladi. Bu esa pedagogik ta'sirni yanada ta'sirchan va mazmunli qiladi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, pedagogik ta'sir va kommunikatsiya bir-biridan ajralmas tushunchalardir. Ular o'zaro uyg'unlashgan holda ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlaydi.

O'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi qanchalik yuksak bo'lsa, uning ta'sir doirasi ham shunchalik chuqur va barqaror bo'ladi. So'z qudrati haqida R.Dekartning quyidagi fikrlari o'qituvchilarga ham bevosita taalluqlidir: "So'zlarning ma'nolarini, qudratini odamlarga ham aniq ifodalab tushuntirib bering, shunda siz insoniyat olamini barcha anglashilmovchiliklarning yarmidan xalos qilgan bo'lasiz".²

Pedagogik kommunikatsiya – bu ta'lim-tarbiya jarayonining yuragi bo'lib, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tashkil etuvchi murakkab tizimdir. Ta'sir ko'rsatish esa aynan shu kommunikativ muhitda yuzaga chiqadi va o'z samarasini namoyon qiladi. Shu sababli, pedagogik ta'sirning zamirida yotgan metodologik asoslarni chuqur tahlil qilish, ta'lim samaradorligini oshirishda muhim qadam hisoblanadi.

Avvalo, kommunikativ qobiliyat – bu o'qituvchining o'z fikrini aniq, ravon, mantiqiy izchillikda ifodalash, o'quvchi psixologiyasiga mos tarzda ta'sir o'tkaza olish qobiliyatidir. Bu qobiliyat o'z ichiga bir nechta strukturaviy komponentlarni oladi: nutq madaniyati, emotsional intellekt, aktiv tinglash ko'nikmalari va moslashuvchanlik. Ushbu jihatlar ta'sirchan muloqot uchun asosiy zamin bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, pedagogik kommunikatsiyada verbal va noverbal (so'zsiz) vositalarning uyg'unligi alohida e'tiborga loyiqdir. Nutq orqali beriladigan axborotga

² A.Xoliqov. Pedagogik mahorat. – Toshkent.: 2011

tana tili, yuz ifodasi, intonatsiya, ovoz balandligi, vaqt tanlovi kabi noverbal belgilar hamohang bo'lsa, ta'sir kuchi ikki baravar oshadi. Shu boisdan, har bir pedagog muloqot vositalaridan ongli foydalanishni puxta egallashi zarur. Metodologik nuqtai nazardan, pedagogik ta'sir – bu shunchaki muloqot emas, balki maqsadga yo'naltirilgan, ijtimoiy-psixologik va axloqiy-ruhiy omillar bilan uyg'unlashgan tizimli harakatdir. Bu harakatni tashkil etish uchun quyidagi yondashuvlar metodologik poydevor sifatida qaraladi.

Yuqoridagi ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, pedagogik ta'sir – bu oddiy muloqot emas, balki ongli, strategik va shaxsga yo'naltirilgan faoliyat bo'lib, uning muvaffaqiyati o'qituvchining kommunikativ kompetensiyasiga bevosita bog'liqdir. Ta'lim jarayonida o'quvchi bilan barqaror va samimiy aloqa o'rnatish, uni rag'batlantirish, mustaqil fikrlashga undash va ichki motivatsiyasini oshirish kabi murakkab vazifalar aynan pedagogik ta'sir orqali ro'yobga chiqadi. Zamonaviy pedagog shunchaki bilim uzatuvchi emas, balki o'quvchining fikrlash doirasini shakllantiruvchi, ruhiy olamiga kirib boruvchi, ijtimoiy jihatdan faol shaxsni tarbiyalovchi etakchiga aylanishi lozim. Bu esa har bir o'qituvchidan yuqori darajadagi kommunikativ madaniyat, empatiya, refleksiya va tashabbuskorlikni talab qiladi. Shunga ko'ra, quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

1. Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga yo'naltirilgan alohida modul va treninglarni joriy etish zarur;
2. Ta'lim jarayonida dialogik yondashuv, interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar orqali o'quvchi bilan emotsional muloqotni chuqurlashtirish mexanizmlari ishlab chiqilishi lozim;
3. O'qituvchilarning o'z faoliyatini muntazam refleksiya qilish ko'nikmalarini rivojlantirish orqali pedagogik ta'sirni samarali tahlil qilish va takomillashtirish tizimi yo'lga qo'yilishi kerak;
4. Ta'lim sifatini oshirishda faqat texnologiyalarga emas, balki insoniy aloqalarga, ayniqsa, ta'sirchan muloqotga e'tibor kuchaytirilishi shart;

5. Har bir pedagog uchun kommunikatsiya nafaqat vosita, balki kasbiy mas'uliyat mezonini sifatida qaralishi lozim.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, pedagogik ta'sir va kommunikativ qobiliyat o'zaro uyg'unlikda namoyon bo'lgandagina ta'lim-tarbiyaning chinakam insonparvarlik mohiyati ochiladi. Bunday yondashuv esa o'qituvchini oddiy kasb egasi emas, balki jamiyatni ijobiy tomonga o'zgartiruvchi kuchli ijtimoiy shaxs sifatida shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi" to'grisidagi 31.12.2019-yil 1059-son qarori.
2. B.X.Xodjayev. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – T.: Sano-standart, 2017.
3. A.Xoliqov. Pedagogik mahorat. – Toshkent.: 2011.
4. Mahmudov N.M. O'qituvchi nutq madaniyati. Darslik. – T.: O'zbekiston Milliy kutubxonasi. 2007. – 185 b.
5. Sultonova G.A. Pedagogik mahurat. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005. 149 b.